

An aerial photograph of a busy street in Brussels, Belgium. The street is filled with a large crowd of people, many of whom are walking. There are several bicycles parked along the sidewalks. On the left, a grey building has a sign that reads "PHARMACIE APOTHEEK". On the right, a red brick building has a sign that reads "L'Espresso". In the background, the city skyline is visible, including several tall buildings and a church with a spire. A pink banner is overlaid at the top of the image.

ERFGOED BRUSSEL

December 2019 | Nr032

Dossier **DE STRAAT ANDERS BEKENEN**

Varia **ALEXIS DUMONT**
SAINT-VERHAEGEN

IN HET KORT

URBAN. BRUSSELS

Jaarverslag 2018

*New administration. New horizon.
Architecture and culture for the city.*

2018 was in vele opzichten een belangrijk jaar voor urban.brussels. We hebben een bestuur opgericht met een nieuwe naam, een nieuwe visuele identiteit, een nieuw gebouw, een nieuwe organogram, en we zijn verhuisd. We hebben onze teams versterkt en het budget geïmplementeerd. Binnen het kader van de verschillende bevoegdheden van het bestuur werd een en ander verwezenlijkt, zoals de wijzigingsprocedure van het Brussels Wetboek van Ruimtelijke Ordening (BRWO), de

ordonnantie betreffende het roerende en het immateriële erfgoed en het ontwerp van stedenbouwkundige verordening (GSV) dat aangepast werd aan de uitdagingen van de gewestelijke ontwikkeling. Het verslag stelt eveneens het strategisch plan voor van urban.brussels dat de leidraad vormde bij de creatie, de opstart en het beheer van onze in 2018 opgerichte administratie. Het jaarverslag 2018 geeft een concreet en transparant overzicht van de dagelijkse werking van urban.brussels waarbij er naar gestreefd wordt de ons toevertrouwde opdrachten tot een goed einde te brengen. Het verslag kan op onze website geraadpleegd en gedownload worden via de link <http://urban.brussels/nl/jaarverslag-2018/>.

BESCHERMINGS- MAATREGELEN

La Mémé

Opening van de procedure tot inschrijving op de bewaarlijst als landschap van het geheel gevormd door de gebouwen van La Mémé, La Mairie en de school Chapelle-aux-Champs, het uni-

A. de Ville de Goyet © urban.brussels.

versiteitsrestaurant, het oecumenisch gebouw, het metrostation Alma en zijn promenade, de patio en het kleine restaurant, samen met hun omgeving, in Sint-Lambrechts-Woluwe (RB van 15/11/2018).

De site *La Mémé* werd van 1970 tot 1976 gebouwd naar de plannen van het architectenbureau Simone en Lucien Kroll, als uitbreiding van de campus van de *Université Catholique de Louvain* (UCL) in Sint-Lambrechts-Woluwe. Ze bestaat uit verschillende ruimten: tuinen, paden en voetgangersbruggen, en de gebouwen van het *Maison Médicale* (La Mémé), *La Mairie*, de school *Chapelle-aux-champs*, het universiteitsrestaurant en het oecumenisch gebouw. Het atelier Kroll realiseerde van 1979 tot 1972 ook het metrostation Alma en zijn omgeving: de Alma-promenade, de patio en het kleine restaurant. De vrijwaringsmaatregel slaat op een echt stadsdeel en is bedoeld om een opmerkelijk goed van internationale faam te vrijwaren.

Het avontuur van *La Mémé* begon in de nadagen van het studentenprotest van mei 1968, toen de jeugd zich bewust werd van haar politieke en maatschappelijke verantwoordelijkheid. De studenten van de Faculteit Geneeskunde verwierpen het

A. de Ville de Goyet © urban.brussels.

project voor de bouw van een «zone sociale» dat de academische overheid wou doordrukken en slaagden erin een ontwerper van hun keuze aan de universiteit op te leggen: het architectenatelier Kroll.

Het atelier Kroll opereerde in die tijd aan de zijlijn van de moderniteit en formuleerde een architecturaal alternatief dat tegemoetkwam aan de verzuchtingen van de studenten. Het ontwerp steunde op een participatief proces waarbij de studenten meewerkten aan de uitwerking en er van de kant van de ontwerper bereidheid was om rekening te houden met hun keuzes. De aanpak hanteerde een alledaagse architecturale taal waarbij het gebruik van eenvoudige en traditionele materialen voorop stond. Voor de spreiding van het programma over een oppervlakte van bijna 4 hectare (op weiland gelegen in het grensgebied tussen de universiteitscampus en de tuinvijk Kapelveld) en de inrichting tot voetgangerszone ging het atelier Kroll te rade bij landschapsarchitect Louis Le Roy. De landschapsaanleg werd afgestemd op het evolutieve karakter en de complexiteit van de ecosystemen, gaf de voorkeur aan inheemse plantensoorten en werd samen met de studenten en buurtbewoners ont-

wikkeld alsook met de metselaars die de organische continuïteit tussen de bodem (het magma), de beplantingen en de daaruit oprijzende architectuur moesten tot stand brengen. La Mémé (maison médicale) met winkels en vergaderzalen op de begane grond en studentenwoningen op de verdiepingen) was het eerste gebouw dat werd opgetrokken: muren in blokstenen met een halve baksteen als parement, puntgevels en daken in Eternit-leien, kozijnen in grenen, ... allemaal gekozen om de bouwkosten strikt binnen de perken te houden. Het resultaat is buitengewoon. De gevels van La Mémé zijn op een onverwachte, ongeordende manier opgebouwd. Het geheel weerspiegelt de individuele keuzes van de studenten – een oproep tot respect voor eenieders mening – en is poëtisch, zelfs de achtergevels die men kan zien voorbijglijden vanuit de trein. Ecologie is overal aanwezig, de materialen zijn duurzaam en/of kunnen voor een beperkt budget worden vervangen omdat ze voor het merendeel geprefabriceerd zijn. In dit gebouw zijn participatie en flexibele toepassing van de plannen het verst doorgedreven. Om te beantwoorden aan de verwachtingen van de studenten en de conditionering te vermijden die zou voortvloeien uit een regelmatige structuur, gebruikte Kroll extra dikke vloerplaten (waarin rollen karton waren verzonken om hun gewicht te verminderen), zonder zichtbare balken, zodat een willekeurige plaatsing van de kolommen en een gemakkelijke verplaatsing van de scheidingswanden mogelijk werd. De ramen moesten eveneens modulerbaar en onderling inwisselbaar zijn.

De studenten van toen tekenden zelf hun kamers en ontwierpen een daktuin met een binnenstraat en grote

plantenbakken waarin ze groenten en kruiden kweekten.

Het bovenste niveau van La Mémé is ontworpen met beweeglijke en verplaatsbare wanden. De leien die de ruimtes op het dak, de zogenaamde 'granges' (schuren), bedekken en soms willekeurig vervangen zijn door glas, lijken als het ware afgegrukt door een storm en dragen bij aan het uitzicht van als het ware een 'ruïne in aanbouw'. Tegenover dit heterogene gebouw staat de volledig beglaasde gevel van het geheel dat de naam *Le Fachiste* kreeg en tot hetzelfde complex behoort, maar gebouwd is volgens een regelmatige structuur. De strakheid van zijn gordijngevel weerspiegelt die van de enige woningen die van meet af aan ontworpen werden als 'niet-transformeerbaar'.

De noordelijke en zuidelijke gevels zijn praktisch blind en hun grote puntgevels zijn gedeeltelijk bekleed met leien van diverse soorten. Een kleine constructie in metselwerk tegen de zuidelijke puntgevel huisvest een restaurant dat uitgaat op de Alma promenade.

Deze realisatie heeft andere kunstenaars geïnspireerd, onder wie de Oostenrijker Hundertwasser voor de bouw van zijn beroemde Hundertwasserhaus in Wenen (1983-1986). De aanpak van participatie en luisteren naar de individuele behoeften wordt vandaag in tal van projecten voor gegroepeerd wonen toegepast. Vanaf zijn voltooiing werd La Mémé door de internationale vakpers begroet als een manifest van participatieve architectuur ontstaan uit de studentenrevolte van mei 1968, die met zijn uiterlijk van doordachte ruïne opgevat werd als een provocatieve ziekenhuizen aan de overkant.

FC

Het Legermuseum

Uitbreiding van de bescherming als monument van de elementen (meubilair en objecten) die integrerend deel uitmaken van het scenografische inrichting van de historische en technische zalen gesitueerd in de gebogen galerij van het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis gelegen in het Jubelpark te Brussel (RB van 16/05/2019).

De Jubelparksite met zijn park en monumenten was een van de belangrijkste projecten voor de verfraaiing van de hoofdstad in de 19de eeuw. De grote hallen, die gebouwd naar aanleiding van nationale en wereldtentoonstellingen, huisvesten vandaag de verzamelingen van nationale musea (het Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Autoworld, de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis) en vormen een emblematisch architecturaal geheel dat beschermd werd bij regeringsbesluit van 22/4/2004.

Het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, dat sinds 1923 op deze site gevestigd is,

omvat twee zalen in het noordelijke half rond dat in 1888 gebouwd werd voor het *Concours international des Sciences et de l'Industrie*. Deze twee zalen, die evenwijdig naast elkaar liggen en een gebogen vorm hebben, worden de Historische en de Technische Zaal genoemd.

De scenografie van deze zalen is het werk van de eerste museumconservator Louis Leconte, die een symbiose tot stand wou brengen tussen deze bijzondere architecturale ruimte en zijn museale functie. De zalen zijn overkapt door een glazen dak met metalen kapconstructie. De scenografie is die van een 'collectiemuseum', zoals dit in het 19de-eeuwse Europa opgang kende. De indrukwekkende hoeveelheid objecten in de vitrinekasten (wapens, uniformen, poppen), de massale aanwezigheid van kunstwerken (schilderijen en beeldhouwwerking) en de dichte opeenstapeling is typisch voor de opvattingen over de inrichting van een museum in de 19de eeuw. Het eikenhouten meubilair is origineel: monumentale vitrinekasten, glazen tabletten

en sokkels van borstbeelden.

In het midden van de Historische Zaal lijkt de rij kanonnen klaar om naar het front te vertrekken. De imposante hoogte van de met vlaggen versierde muren roept een militair defilé op. De borstbeelden van illustere personen langs dit defilé wekken trots en bewondering op. Er gaat van deze ruimtes een authentieke sfeer uit van onderdompeling in het verleden die aanspoort om op ontdekking uit te gaan.

Deze unieke scenografie weerspiegelt de denkwijze van dit tijdperk weerspiegelt en koppelt de artistieke dimensie (kunstwerken en kledingmodes) aan de historische feiten (militaire, sociale en economische) en de evolutie van de techniek en van de oorlogsvoering.

FC

La Royale Belge

Inschrijving op de bewaarlijst als monument van de totaliteit van het hoofdgebouw van de voormalige zetel van La Royale Belge, gelegen Vorstlaan 25 in Watermaal-Bosvoorde en als landschap van een deel van zijn park (RB van 23/05/2019).

Meerdere kantoorgebouwen die in de jaren 1960 in Brussel gebouwd werden, hebben opmerkelijke kwaliteiten op het gebied van hun architectuur en de stoutmoedigheid en vrijheid van hun ontwerp. Om dit moderne elan beter te begrijpen moet men in het achterhoofd houden dat na de heropbouw in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog, architecten niet alleen naar de toekomst keken, maar ook snel moesten inspelen op de behoeften van een nieuwe economische context die beheerst werd door de tertiëre sector. Vele ondernemingen

A. de Ville de Goyet © urban.brussels.

A. de Ville de Goyet © urban.brussels.

die hun zetel in de hoofdstad wilden vestigen, deden hiervoor beroep op de beste architecten. Om aan die grote vraag tegemoet te komen kwam een nieuwe architecturale typologie tot stand.

De architecturale denkoefeningen leidden tot een theoretisch kader. Om te beginnen moest de esthetiek van de architectuur de economische macht van de sector vertolken en haar specifieke functie weergeven. De nieuwe typologie moest de moderniteit weerspiegelen en het eraan verbonden welzijn en vertrouwen in de toekomst. Algemene principes waren het werken met identieke verdiepingen, moduleerbare kantoren en mobiele wanden en ramen ontworpen om te worden geopend zonder het werk te hinderen, overvloedige lichtinval en een goede verlichting met zuinige neonlampen, kantoorgeluiden bekleed met vast tapijt om de geluiden te dempen. Ontvangst-, klasseer- en archiefruimtes, bedrijfsrestaurant en parkeerplaatsen behoorden tot de standaardvoorzieningen.

La Royale Belge is een unieke getuige van deze nieuwe architecturale benadering. De zetel van de verzekeringsmaatschappij (opgericht in 1853 – momenteel AXA) werd tussen 1967 en 1970 gebouwd naar de plannen van architecten René Stapels (1922-2012) en Pierre Dufau (1908-1985).

René Stapels was een vertegenwoordiger van het Belgische modernisme. Hij ontwierp onder meer ook de zetel van de onderneming D'leteren in Elsene (1962-1967), gebouwd op een verhoogd platform en met een structuur op pilotis en waarvan het ontwerp als erg vernieuwend beschouwd werd. Pierre Dufau staat van zijn kant bekend als de voornaamste Franse architect en theoreticus op het gebied van de bouw van maatschappelijke zetels van grote tertiaire ondernemingen. Zijn oeuvre is zeer omvangrijk en internationaal. In zijn kantoorgebouwen werkten verspreid over de hele wereld duizenden personen. Het gebouw van La Royale Belge drukt duidelijk zijn stempel op het

omliggende landschap. De architecten waren nochtans gebonden door zeer zware beperkingen om tot dit resultaat te komen. De eerste beperking was de site zelf, die van meet af aan uitzonderlijk was: een flank van de Woluwevallei aan de rand van het Zoniënwood, langs de Vorstlaan, waar de maatschappij Royale Belge een terrein van meer dan 11 hectare had gekocht. De overheid legde het behoud op van de vijvers en het volledige beukenbos van een halve hectare en eiste dat het gebouw in hoogte niet boven de boomtoppen mocht uitsteken.

De eisen verbonden met de organisatie van de verschillende diensten van de verzekeringsmaatschappij waren aanzienlijk. Het gebouw moest plaats bieden aan 1.500 werknemers, met een mogelijke uitbreiding tot 2.500 personen.

De zetel van La Royale Belge kan kortweg worden beschreven als een groot glazen kruis op een sokkel omringd door een waterpartij. De sokkel van twee bouwlagen bevindt zich bovenop twee ondergrondse bouwlagen die gedeeltelijk zijn ingegraven in de natuurlijke heuvel van het beukenbos. Het kruisvormige gebouw beslaat 3.000 m² verspreid over 8 bouwlagen. Het is volledig opgetrokken uit stalen balken (Cortenstaal) waarin gekleurde Stopray-ruiten zijn geplaatst. Het stalen skelet van de constructie kreeg een beschermende laag die metaaloxides vormt, een proces dat na drie jaar proces voltooid is. Hierdoor kreeg het een bruine patina die perfect harmonieert met de lichte rookkleur van de ruiten.

De binnenruimtes zijn met zorg afgewerkt, zoals de inkomhal die bekleed is met roze marmer. Het zelfbedieningsrestaurant, gelegen op de sokkel aan de achterzijde,

geeft uit op het park via een terras dat uitsteekt boven de vijver. De inplanting op een perfect berekende afstand van de Vorstlaan werd berekend op de zichtbaarheid van het gebouw dat, met het spiegeleffect van de lucht en het water, op een reusachtige sculptuur lijkt.

Van bij de oprichting werd het gebouw onthaald als een belangrijke realisatie binnen het toonaangevende modernisme en als dusdanig opgenomen in tal van boeken en vaktijdschriften uit binnen- en buitenland

De Regering koos voor de inschrijving op de bewaarlijst en niet voor bescherming om een soepeler beheer mogelijk van het gebouw te maken en de herbestemming en herintegratie ervan in het huidige economische circuit bevorderen.

FC

..... **Besluiten genomen door de regering van 1 maart tot 30 september 2019**

Definitieve bescherming

03-07-19

Bescherming als monument van de totaliteit van de voormalige hospitaal-schuilkelder op de site van het station Schaarbeek-Vorming

Ter hoogte van de Ransonstraat
Brussel

03-07-19

Bescherming als monument van de totaliteit van de voormalige woning Ernest Rousseau

Vautierstraat 20
Elsene

16-05-19

Uitbreiding van de bescherming als monument van de elementen (meubilair en objecten) die integrerend deel uitmaken van het scenografische inrichting van de Historische en Technische zalen, gesitueerd in de gebogen galerij van het Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis gelegen in het Jubelpark te Brussel.

Jubelpark 3
Brussel

04-04-19

Bescherming als monument van de totaliteit van het voormalige Hotel Boël

Koningsstraat 288
Sint-Joost-ten-Node

28-03-19

Bescherming als monument van een privaat herenhuis.

Stormstraat 9
Brussel

Definitieve inschrijving op de bewaarlijst

23-05-19

Inschrijving op de bewaarlijst als monument van de totaliteit van het hoofdgebouw van de vroegere maatschappelijke zetel van La Royale Belge en een deel van zijn park

Vorstlaan 25
Watermaal-Bosvoorde

Opening van de beschermingsprocedure

06-06-19

Floridastraat 127
Ukkel

Bescherming als landschap van het domein Pirenne (landschapspark, villa, rotsen, kiosk en vroegere paardenstallen)

..... **WERVEN**

Reconstructie van de verdwenen luifels rond de Beurs

De Beurssite ondergaat een gedaanteverandering. Niet alleen is de heraanleg van het Beursplein volop aan de gang, ook in de Beursstraat zelf wordt hard gewerkt: in een deel van de straat werden de elegante luifels in glas-en-metaal van weleer zopas gereconstrueerd. Die karakteristieke en beeldbepalende elementen waren immers grotendeels verdwenen of vervangen door een allegaartje van luifels met weinig historische en esthetische waarde. De Directie Cultureel Erfgoed onderneemt sinds enkele jaren stappen om de als landschap beschermde omgeving van het Beursgebouw (eveneens beschermd) te herwaarderen. De reconstructie van de grotendeels verdwenen – en beschermde – luifels vormt daar een belangrijk onderdeel van. Maar ook het plaatsen van nieuwe, kwaliteitsvolle winkelpuien wordt aangemoedigd, zowel door de Directie Cultureel Erfgoed als door de Stad Brussel. De Stad Brussel neemt in dat kader trouwens ook bijkomende initiatie-

A. de Ville de Goyet © urban.brussels.

ven om andere, niet-beschermd historische luifels in de buurt van de Beurs te herwaarderen.

De werken voor de reconstructie van de luifels in de Beursstraat werden in 2018 aangevat. Het startschot voor deze operatie was de restauratie van het café Le Cirio. In het kader van dit dossier werd een historische studie uitgevoerd naar het oorspronkelijk model van de historische luifel. Die studie werd door de Directie Cultureel Erfgoed aangevuld op basis van bijkomend archiefonderzoek naar de aanpalende andere panden in de straat. Er werden plannen, schetsen en historische foto's teruggevonden die het geheel documenteren. Daaruit blijkt dat de panden op nummers 4 tot 40 een continue luifel hadden die op identieke consoles rustte. Er kon dan ook één gemeenschappelijk model uitgewerkt worden voor alle panden in de Beursstraat: een donkergroene metalen structuur met sierlijke smeedijzeren consoles waarop gewapend kathedraalglas rust. De pilasters in hardsteen waaraan de luifelstructuur beves-

tigd is, zijn in vele gevallen ook beschadigd of verdwenen en moeten dus eveneens worden hersteld of gereconstrueerd.

De meeste vergunningen voor de reconstructie van de luifels in de Beursstraat werden in 2017 afgeleverd en een deel ervan werd dus ook effectief uitgevoerd onder het toezicht oog van de Directie Cultureel Erfgoed, die de reconstructie van de luifels voor 80% betoelaagd. De vervaardiging in het atelier en de plaatsing van de luifels is het resultaat van een minutieuze uitvoering door gespecialiseerde ambachtsslui dat is gestoeld op grondig vooronderzoek dat de ingrepen wetenschappelijk onderbouwt.

Meer weten over de restauratiewerken in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest : raadpleeg onze website : <http://erfgoed.brussels/archief-en-nieuws/werven-gebouwen>

Follow-up van de archeologische werken rond en in de Sint-Clemenskerk in Watermaal-Bosvoorde

Begin juli 2019 werd een eerste fase aangevat van werken aan de Sint-Clemenskerk om het opstijgend vocht in de muren van het gebouw te verhinderen. Hierbij werd een drainering aangelegd langs de buitengevels en de cementbezetting aan de binnenzijde van de gevels afgebikt. In samenwerking met de *Université libre de Bruxelles* documenteerden de archeologen van urban.brussels de opeenvolgende bouwfases die hun sporen nalieten in de bodem en op de muren.

Hoewel de kerk in het laatste kwart van de 19de eeuw grondig verbouwd werd, zijn sommige middeleeuwse delen bewaard gebleven: de toren en de pijlers die de middenbeuk dragen, alsook een deel van de muur van het koor. Het buitenparement en het onderste gedeelte van het zuidoostelijke transept bestaan uit kalksteen afgewisseld met baksteen (15de-16de eeuw).

S. Modrie © urban.brussels.

De open sleuven langs de voorgevel en de toren brachten de funderingen aan het licht van steunberen die verbonden waren met het metselwerk van de toren. Elders zijn sporen van het vroegere baptisterium en de aanwezigheid van grafkelders ontdekt. Binnen zijn door het afbikken van de muren van de toren twee nissen zichtbaar geworden die aangebracht werden in vroegere vensteropeningen en die doen denken aan schietgaten die achteraf dichtgemaakt zijn.

Er werden eveneens twee decors met imitatiestenen in beige en bruine tinten blootgelegd die van de 19de-eeuwse verbouwing dateren. De volgende restauratiefase zal gericht zijn op een diepgaander onderzoek van het metselwerk van het schip en van het zuidelijke transept.

SM en PS

TENTOONSTELLINGEN

Back to Bruegel. In het hart van de 16de eeuw

Pieter Bruegel de Oude, een van de grootste schilders van de Vlaamse school, stierf op 9 september 1569 in Brussel. In 2019 werden het hele jaar publieksevenementen georganiseerd (tentoonstellingen, parcours in de stad, enz.) om de 450ste verjaardag van het overlijden van deze meester te herdenken. Op de tentoonstelling *Back to Bruegel* in de Hallepoort (Musea Kunst en Geschiedenis) kan de bezoeker een echte tijdreis maken. Archeologische en historische voorwerpen die deel uitmaken van Bruegels rijke

M. Meganck © urban.brussels.

tieve archeologische opgravingen laten uitvoeren in de groene ruimte vlakbij het Fontainasplein, tussen de Zesstuiversstraat, de Anderlechtstraat, de Rapenstraat en de Van Arteveldestraat. Deze opgravingen werden tussen januari 2016 en juli 2017 uitgevoerd en toevertrouwd aan de vzw *Recherches et Prospections archéologiques*. Ze vervolledigen een eerste fase van archeologisch onderzoek dat in 2011 in hetzelfde park werd uitgevoerd, ter hoogte van de Baardgang. Hierdoor kon de geschiedenis van deze wijk, van de middeleeuwen tot vandaag, in kaart worden gebracht. Er kon vastgesteld worden dat de percelen geleidelijk evolueerden van landbouwactiviteiten (sporen van bewerking, mestkuilen) naar een almaar dichtere bebouwing vanaf de 14de tot de 19de eeuw, met onder meer de vestiging van een brouwerij, *Den Hertogh Leopoldus*.

Er werd een groot aantal archeologische vondsten bovengehaald: keramiek, glas, munten en penningen, decoratie-elementen en boekbeslag in koperlegeringen, een benen kam, wijnflessen, schoengepen, een ijzeren schaar, een pel-

grimshoorn in witte keramiek, een zandstenen spilwervel, bouwmaterialen, enz. Al deze materiële elementen verruimen onze kennis over het dagelijks leven van de 13de tot de 20ste eeuw.

Tentoonstelling te bezoeken in de Sint-Gorikshallen, Sint-Gorikspein in Brussel, van september 2019 tot september 2020, dagelijks van 10 u tot 1 uur 's nachts. Gratis toegang.

MM

Schmitt-GlobalView © urban.brussels.

Een groene hoofdstad

Wanneer we het over een stad als Brussel hebben, denken we haast automatisch aan dichte bebouwing, autoverkeer en bouwerven. Maar wist u dat maar liefst 50% van het grondgebied van Brussel bestaat uit groene ruimten en dat bijna 3.000 ha daarvan ook toegankelijk is voor het publiek? Het natuurlijke erfgoed van Brussel in al zijn aspecten (reliëf, natuurreservaten, landschapsaanleg, enz.) speelt al eeuwenlang een belangrijke rol in de ontwikkeling van het stadslandschap van de hoofdstad.

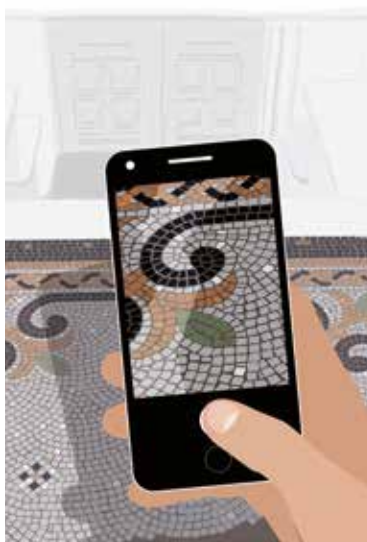
Deze tentoonstelling nodigt u uit om even de tijd te nemen voor een herontdekking van bepaalde aspecten die bijdragen aan de rijkdom van het Brussel gewest: merkwaardige bomen, een woud dat wereldwijd op erkenning kan rekenen, parken en tuinen, semi-natuurlijke landschappen die respectvol beheerd worden en tegelijk een inspiratiebron zijn voor kunstenaars en bron van genot voor natuurliefhebbers. Zoveel is

zeker, Brussel heeft zijn reputatie van groene hoofdstad niet gestolen! *Gratis toegankelijke tentoonstelling, van 9 april tot 28 juni 2020, dagelijks van 10 tot 18 u, in de Sint-Gorikshallen, Sint-Goriksplein in 1000 Brussel.*

ML

Het Molenbeekse mozaïekatelier P.A. Pellarin Frères – opnieuw verschijnen van het mozaïek dankzij migratie

De tentoonstelling dompelt u onder in de wereld van het Molenbeekse mozaïekatelier P.A. Pellarin Frères. Meer dan 60 jaar beoefenden deze emigranten uit Friulië de traditionele mozaïekkunst in België. De uitzonderlijke ontdekking van het Pellarin familiearchief (1874-1906), biedt een schat aan informatie over deze bijzondere decoratieve vorm die onze architectuur siert. Via originele tekeningen, brieffragmenten

en foto's komen we meer te weten over de gebruikte materialen en technieken, de soms preciaire werkomstandigheden van de mozaïekbewerkers uit die tijd en de band met gerenommeerde architecten. Tot slot worden de uitdagingen belicht die het behoud en de restauratie van het mozaïekerfgoed met zich mee brengen.

Herontdek dit vaak verborgen en vergeten kleurrijk erfgoed van 30 januari tot 22 februari in de Academie voor tekenkunsten en visuele kunsten, Mommaertsstraat 2a te Sint-Jans-Molenbeek. Gratis toegang (ma 14.00 - 21.20, di 9.30 - 20.40, woe - do 9.30 - 21.20, za 9.30 - 13.00, zon 13.00 - 18.00).

Wilt u zelf actief deelnemen aan de herontdekking van het Molenbeekse mozaïekerfgoed? Ga dan op zoek naar deze unieke decoratieve elementen, maak er een schitterende foto van en upload deze via www.mosaics.world. Zo kan u actief bijdragen aan een inventaris van de mozaïeken van Sint-Jans-Molenbeek (deelname tot 22 februari 2020).

Brussels Art Nouveau & Art Deco Festival

De vierde editie van het Brussels Art Nouveau & Art Deco (BANAD) Festival vindt plaats van 14 tot 29 maart 2020 op verschillende plaatsen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Centraal staan bezoeken aan privé-interieurs en rondleidingen die de rijkdom en diversiteit van de architectuur van eind 19de - begin 20ste eeuw en van het interbellum in de kijker zullen plaatsen. Daarnaast worden er tentoonstellingen en activiteiten voor gezinnen, scholen en mensen met beperkte mobiliteit georganiseerd, maar ook lezingen, een kunstobjectenbeurs en andere evenementen rond de art nouveau en art deco om dit Brusselse erfgoed nog een grotere bekendheid te geven.

Het BANAD Festival biedt een unieke gelegenheid om bewoonde huizen te bezoeken die door hun eigenaars worden gekoesterd en waarvan de geschiedenis door professionele gidsen wordt toegelicht, maar ook om plaatsen en culturele instellingen te ontdekken die dit erfgoed nieuw leven inblazen.

Op het programma van de editie 2020 staan een aantal interieurs die voor de eerste keer worden opengesteld: de villa Beau-Site, de vroegere privéwoning van architect Arthur Nelissen in Vorst, en de voormalige Etablissements Blum, een textielopslagplaats in het hart van de kaaienwijk. Onder de diverse evenementen vindt er voor de eerste keer een openingsavond plaats voor het grote publiek. Op het vlak van activiteiten werkten onze partners een specifiek programma uit voor gezinnen dat het hele festival lang toegankelijk is. De nu al goed inge-

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Leseqque, Griet Meyfroots,
Valérie Orban, Cecilia Paredes,
Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Stéphane Demeter

COÖRDINATIE DOSSIER

Cecilia Paredes en Christophe Loir (ULB)

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

AUTEURS/ REDACTIONELE

MEDEWERKING

Marion Alecian, Aurélie Autenne,
Céline Chéron, Paula Cordeiro,
Françoise Cordier Marie Demanet,
Quentin Demeure, Thibaut Jossart,
Harry Lelièvre Isabelle Leroy, Murielle
Leseqque, Christophe Loir, Griet
Meyfroots, Marc Meganck, Sylvianne
Modrie, Muriel Muret, Cecilia Paredes,
Thomas Schlessler, Christian Spapens,
Francis Tourneur, Tom Verhofstadt.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en de
leden van het redactiecomité

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiquus Belgium NV/SA

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN

ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Martin van Berkel, Frédéric Hoebeeck,
Frank Scheelings, Thomas Schlessler,
het team van het Documentatiecentrum
urban.brussels

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Urban.brussels
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te
betalen toch nog gerechtigden zijn
die niet gecontacteerd werden, dan
worden zij verzocht zich kenbaar
te maken bij Urban.brussels

LIJST MET AFKORTINGEN

AOE - Archief Onroerend
Erfgoed
ARAU - Atelier de Recherches
et d'Action Urbaines
CIDEP Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
ERU asbl Centre d'Études et de
Recherches Urbanistiques
F.R.S. - FNRS - Fonds de la
recherche Scientifique
KBR Koninklijke Bibliotheek
- Bibliothèque royale
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
MSB - Museum van de Stad Brussel
PMW asbl - Pierres et
Marbres de Wallonie
RTC - Royal Trust Collection
SAB - Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/019

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

ERFGOED BRUSSEL REEDS VERSCHENEN

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. *De straat anders bekeken* is de gelegenheid om de coherentie van de opdrachten van urban.brussels over het fundamentele stedelijke object dat de straat is te bevragen en de geïntegreerde aanpak van zijn acties in het Brusselse landschap duidelijk zichtbaar te maken.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-184-1